

Mehring'le tartışırken

Evren Asena

Franz Mehring
Tarihsel Maddecilik Üzerine
Prinkipo Yayıncılık,
2008 (çev. Halil Çelik)

I

Tarafsız bir göz, temel ürünlerini 1930'lardan önce vermiş Marksistlerle daha sonrakileri karşılaştığında, bu iki grubun birbirinden hayli net çizgilerle ayrıldığını teslim etmek zorunda kalacaktır. İki ayrı özgüven seviyesi, iki ayrı dile hâkimiyet derecesi, iki ayrı sistematikleştirme becerisi görmezden gelinemeyecek bir kuntlukta ortada durmaktadır. Akla gelebilecek bütün başlıklarda, ilk grubu oluşturan isimlerin ve onların ürünlerinin ikinci gruptakilere kıyasla daha derinlikli bir konumda buldukları, bu anlamda görünmez bir sınırın “iyi” yanında kaldıkları söylenebilir. Elbette her sınır bulanıklığıyla sınırdır; tek tük kimi isimlerin bu sınırı ihlal eder gibi görünmeleriyle ancak sınırın varlığına kanıt oluşturur, yoksa yokluğuna değil. Sanki 1930'lar ve belki 1940'ları kapsayan bir sis bulutu Marksizme ilişkin alımlı, atak, yol açıcı ne varsa onları zamanın kuytusunda bırakmış; yine Marksizme ilişkin kuru, yavan, basmakalıp ne varsa onları da görünmez bir eleğin üzerinde tutarak o meşum kırılma noktasından bugünlere uzatmıştır. Marksizmin cenneti geridedir, geri kalanlarsa beride. Bu ayrımın

görülebildiği dönemlerde yaşamış her Marksizm talebesi yaşamının bir evresinde bu sınırla karşılaşmak, onu kavramak ve elbette onunla hesaplaşmak zorunda kalır. Burası bu konuyu derinleştirmenin yeri değil. Şu an için yalnızca 1930'lar ve öncesini sonrasında ayıran bir sınırın varlığını hatırlatmak ve bu ayrımın bir yanında, uzak yanında kalanların **klasik Marksizmin** mirasını oluşturduklarını belirtmek yeterli.

Türkçe, çağdaş sol yazın açısından beklenmedik derecede zengin bir dil olma yolunda ilerlese bile, klasik Marksist yazın için aynı olumlu seyirden bahsetme imkânı yok. Marx ve Engels'in tüm yapıtlarının henüz türkçeleştirilmemiş olmasını haydi bir yana bırakalım; örneğin Antonio Labriola, yani yapıtlarıyla karşılaşmış aşağı yukarı herkesin Marksistleşmesinde rol oynamış olan klasik Marksizmin bu dev figürü türkçede bilinmemekte. Marx ve Engels'in bıkıp usanmaksızın okunmasını salık verdikleri Dietzgen ancak tarihsel materyalizme başlangıç kitaplarının girişinde isminin anılıyor olması sayesinde hepten bilinmezlikten kurtulmakta. Kautsky'nin üç beş yazı derlemesi haricinde **hiçbir** eserinin türkçeleştirilmemiş olması karşısında insan ne diyeceğini bilemiyor. Buharin'in "partinin teorisyeni" olduğunu bilen türkçe Marksizm okuru bunun nedenini muhtemelen bilememekte çünkü Buharin'e bu ünvanı kazandıran yapıtlardan mahrum bulunmakta. Bu listeyi **çok** uzatabiliriz.

Klasik Marksizmin kaynaklarından mahrumiyetin bazı sonuçları var. Bir kısmına bu yazının üçüncü bölümünde değineceğimiz bu sonuçların bir tanesine şimdiden dikkat çekmekte fayda var: netlik kaybına. Biraz açalım.

Siyasi uzanımları olan bir fikir kümesinin esnemeye elverişli olmayan donuk bir takım formüllerle tarif edilmesini siyasi faaliyetin ne olduğundan haberdar olan hiç kimse kabul edemez. Bunda yadırgatıcı bir yan olmasa gerek. Ancak siyasi söylemin oynaklığı hiçbir konuya ilişkin net bir saptama yapmaya izin vermiyorsa ortada bir tuhafılık olduğunu kabul etmek de yadırgatmamalı -elbet işçi sınıfı siyaseti bahis konusuysa. Klasik Marksist kuramcılarının sahip olduğu netliğin değindiğimiz kırılma noktasından sonra ürün vermiş yazarlarda bulunmuyor olmasının, yani bunların pek çoğunun düpedüz neyi kastettiklerinin yeterince açık olmamasının ilk pratik sonucu böylece ortaya çıkmış oluyor: Klasik Marksizmin yöntemi ve içeriği, daha sonraki bazı yazarların yapıtlarıyla ikame edilemez zenginlikler içerir. Son 80 yılın "Marksizme giriş" kitapları ise klasik Marksizme ve onun gerçek mirasına ilişkin sanılacağından az şey söyler. Sözgelimi bir **determinizm** konusunda Buharin'in üç-beş sayfada açıkladığı netlikte bir tutumu – bu tutum beğenilsin ya da beğenilmesin- herhangi bir "Bilimler Akademisi" yazarının koca bir kitabında bulabilme olanağı yoktur. Marksizmi ne anlama geldiği belli olmayan bir laf salatasına çevirmiş bu tür yapıtların rahle-i tedrisinden geçenlerin ilgilendikleri konuyla ilgili bir kulak dolgunluğu olsa bile berrak, net bir fikirlerinin olmaması muhtemeldir. Netlik eksikliği önce özgüven kaybını, sonra da Marksizmin yöntem ve içeriğine güven kaybını doğurmakta,

bu da türkçede niceliksel olarak fikir pazarına hâkim olan liberal ve muhafazakâr ideolojik-üretimler karşısında bir tür tutukluğa yol açmaktadır.

Franz Mehringin “Tarihsel Maddecilik Üzerine” isimli 1893 tarihli broşür-kitabının çevrilmesiyle türkçenin klasik Marksizm kütüphanesi bir eser daha kazanmış oldu. Artık daha zenginiz. Mehring’in kısa portresi ilerideki sayfalarda bulunabilir. Biz burada kitabı okumayacak olanların nelerden mahrum kalacağına ilişkin bir şeyler söyleyeceğiz.

II

Mehring’in kitabının tarihsel materyalizm üzerine bir giriş olduğunu söylemek doğru olmaz. Yani “Tarihsel Maddecilik Üzerine” bir ders, kurs vs. kitabı değildir. Daha sonra broşür şeklinde yayınlanmış olması bir yana, bu uzun deneme Mehring’in Lessing üzerine kaleme aldığı bir kitabın (Die Lessing Legende) ek bölümüdür. Ancak son derece az sayıda sayfaya sıkıştırılmış, son derece çarpıcı tezlerden oluşan bu ek bölüm derhal hak ettiği ilgiyi bulmuş, belki bu ilgide en başı çeken de kitabı değerlendirdiği mektubunda kitaptan ziyade bu ‘ek bölüm’ün üzerinde duran Engels olmuştur. Gerçekten de, örneğin Sovyetler Birliği resmi ideologlarınca yazılmış, yaklaşık aynı isimdeki onlarca kitabın içerdiği mugalatayla kıyaslandığında Mehring’in eserinin kapsadığı bilgi birikimi tek kelimeyle çarpıcıdır. Ortalama okurun ve maalesef bir ölçüde de militan okurun bu küçük eser sayesinde öğrenebileceklerinin; burjuvazinin akademisyen ve ideologlarının, sistematikleştirme gereğini ambalajlama sanatıyla karıştıran onlarca ders kitabından öğrenebileceklerinden çok fazla olduğu rahatlıkla söylenebilir. İşte bu küçük kitabın yanıtlarına ışık tutacağı bazı sorular:

Putperest kavimlerin Hıristiyanlığı benimsemeleri nasıl gerçekleşmiştir? Hıristiyanlığın yayılmasında bir din olarak sahip olduğu çekiciliğin rolü nedir? Mısır’da ve uygarlığın filizlendiği diğer havzalarda neden başkaları değil de rahipler bir kast oluşturmuştur? İnsanların birbiriyle ilişkilerinde iklimin rolü var mıdır? Şövalyeler neden ve nasıl ortadan kalktılar? Aynı havzadan batıya doğru göç etmiş Macar Ve Türklerin ekonomik ve sosyal gelişimleri neden birbirlerinden buncasına farklıdır? Kamçatka’nın kuzeyinde göçer bir kavim olan Koryakların yaşlı ve hastalarını öldürmelerinin nedeni nedir? Amerika’yı Kolomb mu keşfetti yoksa serpilme evresindeki Avrupa kapitalizmi mi? Avrupa’da kentlerin oluşması nasıl gerçekleşmiştir? Kentler mi kiliseyi kolları altına almıştır, yoksa kilise mi kentleri? Kan davasıyla kabileler arası savaşlar arasındaki ilişki nedir? Karginın yerini ateşli silahların almasının en azından başlangıçta bu silahları kullananlara hiçbir üstünlük sağlamamış olmasının nedeni nedir? Tahta kalıp kullanan matbaacılar neden kitap basımcılarının değil de ressamların loncasına girdiler? Ve dahası...

Üç bölümden oluşan kitabın ilk bölümü tarihsel materyalizmin dönemin

gözde diğer kavrayışlarından farklılıklarını sergiler. Mehring bu bölümde daha çok tarihsel materyalizmin ne olmadığı üzerinde durur ve böylelikle onu sıklıkla özdeşleştirildiği karikatürümsü benzerlerinden ayırt etmeye çalışır. Mehring'in yaşadığı ve yazdığı dönem; klasik Marksizmin ilk temsilcilerinin yaşadıkları dönemden çok daha farklı, kapitalizmin kendisini emperyalizm olarak örgütlediği ve kendisine yönelik bir çok eleştirinin dolaylı yoldan zeminini hazırladığı bir dönem olduğundan, bu eleştirilerin birini, bilmeyenlerin Marksizmle benzer ya da akraba sanabilecekleri *tarihsel romantizmi* odağına alır. Bu akım Komünist Manifesto'da *feodal sosyalizm* olarak anılan akımın yakın akrabasıdır. Mehring kapitalizmi kendi dinamikleri üzerinden değil, geçmiş üretim tarzlarının üstyapılarının sahip oldukları "fazilet"lerden hareketle eleştiren bu akımın orijinal tarihsel materyalizme ne denli uzak olduğunu hatırlatır. Artık yerli yerine yerleşmiş burjuva ekonomi politiğiyle tarihsel romantik ekol arasındaki mücadele, burjuvazi ile konumları sarsılmış feodal toprak beyleri arasındaki sınıfsal mücadelenin ifade biçimidir: "*Onların tarihçileri, Alman İmparatorluğunda mutlak düşünceyi, askeri alanda mükemmeli, proletaryanın burjuvazi tarafından sömürsünde derin bir anlamı, banka faizlerinde zorunlu bir koşulu, Hohenzollern hanedanında bir kategori keşfettiler*"¹

Sonrasında sıra tarihsel maddeciliği, maddecilik ya da materyalizm denince akla gelen iki uzak akrabadan ayırt etmeye gelir. Bu uzak akrabaların ilki, materyalizm denildiğinde bundan **'insan dediğin maddi çıkarına bakar'** düsturunu anlayan ve zaman içinde özellikle dinsel söylemin bayat cephaneliğine demirbaş olmuş kavrayıştır. Mehring, materyalizmin bu utanmaz anlaşılma şeklinin aslında onu dillerine pelesenk edenlerin örtük arzularının başkalarına yansıtılmış şekli olduğunu cesurca ortaya koyduktan sonra ikinci yaygın materyalizm algısına, yani doğabilimlerinin anladığı şekildeki materyalizme yönelir. Vogt ve Moleschott gibilerinin maddeciliklerinin mirasçısı olan bu ekolü nerdeyse tek ve keskin bir saptamanın ardından bir tarafa koyar: tarihsel materyalizmi tanımayan doğabilimsel materyalizm tarih alanına girdiği anda keskin bir idealizme dönüşür. Tarihsel materyalizmi yeterince materyalist bulmayan doğabilimcileri, tarihten söz etmek zorunda kaldıkları an idealizmin bu alana dair geliştirmiş olduğu tüm avadanlığı –farkında olarak ya da olmadan– üstlenirler. Tarihsel materyalizmin bu iki sapkın uzak akrabasının bugün de güçlerinden hiçbir şey yitirmeksizin işbaşında bulduklarını da geçerken belirtmekte fayda var.

Mehring kitabın ikinci bölümünde tarihsel materyalizmin pratiği üzerinde yoğunlaşır. Bu bölüm üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki ilişkinin niteliğinin keşif ve icatlar tarihi üzerinden sınanmasıdır. Bilindiği gibi keşif ve icatlar tarihi hem geçmişte hem günümüzde mitolojinin bir dalı gibiymişçesine anlaşılır ve okutulur. Bazı parlak insanlar olmadık bir zamanda olmadık bir "şey" ya da "yer" ortaya çıkarırlar. Bu ortaya çıkarma tam da bir sihirbazın vücudunun olmadık bir yerinden olmadık bir şey çıkarması gibi aktarılır ve izleyen herkesten söz konusu beceriye

1 Aksı belirtilmedikçe italikle yazılmış kısımlar kitaptan

hayran kalması beklenir. Tarih dediğin “büyük insanlar”ın tarihidir, varlıkları kabul edildiğinde bile sınıflara düşen “büyük insan”ların haşmetli destanlarına dolgu malzemesi olmaktan ibarettir. Oysa tekil insanların buncasına devasa dönüşümlerin yegâne sorumluları olarak görülmeleri zannedildiğinden daha yeni bir hadisedir. Burjuvazi ve kültürü tanrılaştırdıkları ‘birey’e tapınmaya başlamadan önceki dönemlere ait buluşlar kolektif yaratımlar olarak anlaşılmaya daha yatkındılar – her ne kadar bu anlayış o zamanlarda kendini tümgüçlü bir tanrıya yansıtılmış olarak, yani ideolojik olarak ortaya koyuyor olsa da. Sözelimi neden ampulün mucidi bilinmektedir de barutun mucidi bilinmemektedir? Mehring buhar kazanından dokuma tezgâhlarına dek üretim ilişkilerini dönüştürme potansiyeli taşıyan birçok icadın, sırf kendilerini anlamlı kılacak sosyal bir zemin varlığından mahrum buldukları için nasıl unutulmuşu terk eddiklerini ve üstelik unutulmuşlarına yer yer mucitlerinin katledilmelerinin de eşlik etmiş olduğunu hatırlatır. Keşiflere gelince; muhtemelen Vikinglerden başlayarak defalarca ziyaret edilmiş Amerika kıtasının nasıl ancak ziyaretini paraya tahvil etme niyetindeki bir maceraperest söz konusu olduğunda “keşif” adına layık görüldüğünü ikna edici biçimde ortaya koyar. Sonuç: bir şeyin keşfedilebilmesi ya da icat edilebilmesi için öncelikle onu bir keşif ya da icat olarak tanımlayacak ve tanıyacak bir ‘ortam’ gereklidir.

Kitabın üçüncü ve son bölümüyse Mehring’in Paul Barth’ın tarihsel materyalizme ilişkin görüşleriyle bir polemiktir. Mehring’in neden Barth’ı seçtiğini, yani görüşlerine cevap verilmeye değer bir muhatap olarak kabul ettiğini bilmiyoruz. Ancak Barth’ın tarihsel materyalizme yönelik eleştirisinde sıraladığı argümanların ne kendi döneminde ne de bugün hiçbir orijinallik içermediğini, bu bakımdan da tarihsel materyalizme ilişkin ortalama burjuva akademik argümanların düzensiz bir koleksiyonunu oluşturduklarını söylemek yanlış olmaz (Engels konuyla ilgili Mehring’e yazdığı mektupta Barth’ı kastederek “Sizin bayağılığı bütün öngörülerini aşan bu akademi üyesiyle nasıl hesaplaştığınızı görmekten çok mutlu oldum. Bir de onu Leipzig’de tarih profesörü yapmışlar!” demektedir). Bu eleştirileri sıralarsak 1- Gözümüzü iyice gerilere çevirirsek insanların hiç de ekonomik değil, bilakis dini dürtülerle eylemde buldukları dönemler olduğunu görürüz. Bu da tarihsel materyalizmin insan eylemlerinin ekonomiye bağlı belirlenimler altında olduğunu söylemesiyle çelişir. 2- İnsanlar sadece dini dürtülerle değil tutku, arzu vs. gibi dürtülerle de eylemde bulunurlar. Tarihsel maddecilik bunları açıklayamaz. 3- İklim önemlidir, tarihsel materyalizm bunu dikkate almaz 4- Irk da önemlidir, tarihsel materyalizm bunu da dikkate almaz. Bütün bu yavan eleştirilerin tek değeri Mehring’in karşı-eleştirileri için vesile işlevi görmeleridir. Burada yalnızca okurun bu karşı-eleştirileri ayrıntılı biçimde ilgili metinde bulabileceğini söylemekle yetinelim.²

2 Prinkipo Yayıncılık tarafından yapılan baskıya daha önce sözünü ettiğimiz Engels’in yapıyla ilgili Mehring’e mektubu da eklenmiş. Bu mektubu ayrıca değerlendirmek gerekiyor. Yine de bu mektubun özel bir bölümünün özel amaçlarla özel bir biçimde sıkça alıntılandığını, bu alıntılanma biçiminin bazen Engels’in muradını abartılı biçimde yorumlamaya hizmet ettiğini belirtelim. Mektubu baştan sona okuma fırsatı herkesin kendi kararını vermesine çok daha yardımcı olacak.

Franz Mehring: Kısa biyografi

1846'da Pomeranya'da doğan Mehring protestan eğitimi aldı. Leipzig Üniversitesinde klasik filoloji okudu. Yaşamı boyunca muhabirlik ve gazete redaktörlüğü yaptı. Siyasi görüşleri uzun yıllar boyunca yalın ama radikal bir demokratlıkla sınırlı idi – en yakınında sosyal demokratlar bulunurken dahi. Bireysel mayalanma süreci 45 yaşında Sosyal Demokrat Partiye (SPD) üye olmasıyla sonuçlandı. Partiye Sosyalizm Karşıtı Yasanın 1890'da kaldırılmasından sonra girmişti, ancak ilk yazısı *Neue Zeit*'de 1888'de yayımlandı. Hemen tüm eserlerini SPD'ye üyeliği sonrasında verdi ve SPD'nin en berrak kafalı önderlerinden biri olarak bilindi. Parti okulunda ders vermesinin yanı sıra *Neue Zeit*'in redaksiyonunu üstlendi. Mehring'in SPD içerisinde özel bir durumu olduğu söylenebilir. Bir yandan partinin olgun ve entelektüel simalarından biriydi (Mehring Kautsky'den 8 yaş büyüktü), ancak hem aktif siyasi hayata geç başlamış olması ve hem de her zaman partinin radikal kanadında bulunuyor olması değişik bir durum yaratıyordu. On dokuzuncu yüzyıl sonu ve yirminci yüzyıl başlarında Marksizm denilince akla gelen üç isimden biri oldu (diğerleri Kautsky ve Plehanov'dur). Hem Kautsky hem de Mehring, Engels'le olan yakınlıkları sayesinde klasik Marksizmin mirasının bir sonraki kuşağa devredilmesinde önemli rol oynadılar.

1914 rezaletinden sonra geçmişte zaman zaman yaşanmış dargınlıklara rağmen hep yakın olduğu sol kanatla yani Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht ve Clara Zetkin'le hareket etti. SPD'nin savaş politikasının sonuçlarını ilk kavrayanlardan biri oldu. Savaş bütçelerine onay verilmesinin anlamı sıklıkla zannedildiği gibi işçilerin birbirlerini boğazlamalarına meydan verilmiş olmasıyla sınırlı değildi. Asıl vurgu yapılması gereken, bu utanmaz tutumun sonucu olarak işçi sınıfının bağımsız siyasetinin terk edilmiş olması ve böylelikle de bir savaş karşısında öncelikle ondan nasıl yararlanılabileceğine kafa yoran otantik Marksist gelenekle ilişkilerin koparılmasıydı. Böylece Mehring ortada nispeten az belirti varken dahi, SPD'nin benimsediği siyasetin sosyalizmi bir amaç olarak bile terk etmekte sonuçlanacağını kestirebildi. Die Internationale isimli derginin 1915'de yayınlanmasına öncülük etti. Dergi çevresinde kümelenen ve sonrasında Enternasyonal Grup (Gruppe Internationale) ismini alacak olan ekip Spartakistlere evrilecek ve Alman Komünist Partisinin (KPD) çekirdeğini oluşturacaktı. KPD'nin 1919 yılı başında kurulmasından 15 gün sonra Luxemburg ve Liebknecht katledildi. İki hafta sonra, 29 Ocak'ta da Mehring öldü.

Kimilerince SPD'nin (Kautsky döneminde bile !) ve elbette sonrasında KPD'nin en önemli düşünürü olarak nitelenen Mehring kültürün her alanıyla ilgilenmişti. Yakınlarda Prinkipo Yayıncılık tarafından türkçeye kazandırılan “**Tarihsel Maddecilik Üzerine**”; Lessing'i tarihsel ve toplumsal koordinatlarına yerleştirme çabasıyla kaleme aldığı “**Lessing Efsanesi**”nin (Die Lessing Legende) ek bölümüdür. Alman Halk Tiyatrosunun (Volkstheater) kurucularından biri olduğu

ve grubun temsilieri öncesindeki etkili giriş konuşmalarının müellifi olduğu az bilinir.

Konuları tüm detaylarıyla ele alırdı. 70 yaşını aştıktan sonra dahi sabah 09.00'dan akşam 19.00'a dek tüm gününü **British Museum**'da çalışarak geçirdiğini kendisi yazmaktadır. İşçi sınıfı siyasetçilerinin araştırmamın çetin yolu yerine kolaycılığı tercih etmelerini sayısız kez eleştirmişti: “*Kim ki çalışma ve araştırmayı vakit kaybı olarak değerlendirir, o Marx ve onun gibilerle akrabalık kurma olanağını bir yana atmış demektir*” (*Our old masters and their substitutes -1917*)

Mehring usta bir yazardı. Spartakistlerin yayınlarındaki imzasız yazıların iyi olanlarını Mehring'in yazdığı sanılmaktadır. Tıpkı yazıları gibi berrak ama uzun cümlelerle dolu kitabı bir konuşma üslubu olduğu söylenmektedir. Burjuvazinin içinden gelmiş, yaşadığı dönemdeki diğer işçi sınıfı siyasetçilerinden daha iyi bir eğitim almıştı. Klasik Marksizmin az sayıdaki temsilcisinde görülecek şekilde iki özelliğe birden sahipti: Hem geniş bir kültür birikimi ve bu birikimi aktarabilme becerisi; hem de özellikle kriz dönemlerinde tutarlı bir sınıf siyaseti izlemenin ne anlama geldiğini kavrama yetisi.

III

Son olarak Mehring'in kitabının gelecekteki araştırmacılara ışık tutabilecek birkaç yönüne, bu anlamda kitabın “operasyonel” değerine değineceğiz. Bugünün okuru için broşürün en iç burkan kısımlarından biri Paul Barth'ın; Fransız İhtilali'ni Rousseau'nun düşüncelerinin gerçekleştirdiğini ima eden, böylelikle de düşüncelerin Bastille hapisanesini basabileceklerini zanneden idealist el çabukluğuna Mehring'in verdiği yanıtın ardından eklediği şu cümle olsa gerek: “*Bir bütün olarak burjuva tarih yazımının artık bu tür etkileyici şakalar yapma becerisine sahip olmamasını da memnuniyetle karşılıyoruz*”.

Bugünkü burjuva tarih yazımının Mehring'in dönemine kıyasla hayli gerilemiş olduğunu kabul etmek zorundayız. O dönem tarihsel materyalizmin basıncı altındaki akademik dünyanın aklına gelen her absürlüğü bilim niyetine patavatsızca ortaya sürmediği bir dönemdi. Barth'ın, kendi dönemi içinde bile yavaş yavaş azınlıkta kalmaya başlayan bir konumu ifade ettiğini Mehring'in yapıtının başka yerlerinde söylediklerinden çıkarmak mümkün. Oysa günümüzün entelektüel iklimi hâkim üretim ilişkileriyle daha dolaysız bir uyum içinde. Entelektüel ve akademisyenlerin çoğu neyin vidasını sıktıklarının ayırında değiller. İşçi sınıfının birbirinin peşisıra üretilen tüketim nesnelere arkasında koşması gibi onlar da birbirinin peşisıra üretilen kuramların, ekollerin, mürşidlerin peşisıra koşmaktadır. Elbette, her zaman olduğu gibi, tarihin artık sonuna gelmiş olduklarını, en güzel ve akıllıca düşüncelerin kendi yaşadıkları dönemde filiz

verdiğini, geçmiş tüm dönemlere ait fikirlerinse şapşalca olduğunu sanıyorlar. Proletarya ve yoldaşlarına, yani işçi sınıfı siyasetçilerine gelince; onlar da bir süre daha aynı tarihsel dönemi paylaşmak zorunda oldukları burjuvaziyle aynı iklimi soluyor, onun entelektüel seviyesinden ister istemez etkilenebiliyorlar. Böylelikle kahve ağzıyla konuşan tarihçiler asgari Marksist kavrayışa sahip olması gerekenlerce lüzumsuz ölçüde ciddiye alınabiliyorlar. Herhangi bir tez içermeyen tez çalışmalarının kitaplaştırılmaları bilimsel bilginin de yayın sayısı kadar hızlı birikmekte olduğu yanılısamasını doğurabiliyor. Yani burjuvazi tarih yazımını yeniden Mehring'in deyimiyle 'şaka' haline çevirme yolunda hayli mesafe katetmiş gözüküyor. Olmuş bitmiş her şeyi bir takım insanların istek, niyet ve ihtiraslarıyla açıklamak tarih sözkonusu olduğunda artık kimseyi rahatsız etmeyen bir adet haline gelmiş durumda. Oysa hatırdan çıkarmamakta fayda var: herhangi bir tarihi olguyu insanların tutku, arzu ve özlemleriyle açıklamaya çalışan bir tarihçi, tarih alanını terk etmiş demektir. Tarihi bir olgu bu tür sübjektif faktörlerle açıklanamaz çünkü bu faktörlerin kendileri tarihsel olarak açıklanmaya muhtaçtır. İşte Mehring'in yapıtı tam da gericilik döneminin entelektüel alandaki sığlaştırıcı tasallutundan kurtulma yollarını anımsattığı için buncasına önemli. Her şey bir yana, mesele yeterince açık olmalı: 1893 tarihinde kaleme alınmış 75 sayfalık bir metnin nasıl olup da hem bu kadar bilgi içerebildiği, hem de bu sayıda iddiayı sınanmak üzere geleceğin çalışmacılarına takdim ettiği bugünün tarihçilerinin önünde çözmek zorunda oldukları bir muamma olarak durmakta.

Broşür-kitabın ilk bölümünde eleştiri oklarından nasibini alan "tarihsel romantizm" yani kapitalizmin kategorilerine feodaliteden hareketle yapılan eleştiride (bu akımın Manifestoda "feodal sosyalizm" olarak adlandırıldığını tekrar hatırlayalım) bugünü çağrıştıran bir yan ve bu ekolde **bugün** kendini tanıyacak olanlar yok mu acaba? Konumunu neo-liberalizme karşıtlıkla tarif edenlerin içinden aslında meramı kapitalizme daha radikal bir karşıtlık olan ama köylü kurnazlığı ya da kentli utangaçlığından bunu ifade edemeyenleri bir yana ayırırsak; kimlerdir bu neo-liberalizme karşıtlığı anlamlı ve yetinilebilir bulanlar? Neo-liberalizme karşıdırlar; peki ama neyden yanadırlar? Kamu iktisadi teşekküllerinin üretimlerinde meta üretiminin sahip olmadığı bir 'sıcaklık' bulan ve taleplerini '**ancien regime**' e avdetle sınırlayan siyasi tutumlar tarihsel yelpazenin neresine oturmaktalar? Süpermarketlerin karşısında kahraman bakkalların ve onların barındığı mahallelerin daha tercihe şayan bir yaşamı, mesela azla yetinmeyi bilmenin tevazu dolu iklimini çağrıştırdığı imalarının arkasından şu Mehring'in konu edindiği "tarihsel romantizmin", elbette biraz daha farklı bir kılık altında, bize el salladığını göremez miyiz?

Gelelim bu küçük yapıtın bugünkü pozisyonlarına ışık düşürebileceği bir diğer gruba. Mehring'in tarihsel materyalizmin kendi araştırma nesnesine eğilirken "manevi ölçütler"i tartışma dışında tutmak zorunda olduğu şeklindeki sıradan görülebilecek saptamasından faydalanabilecek olan yok mu acaba?

Evet, var. Klasik marksizmin kesinlikle daha çetin olan yolu bir kez reddedildi mi tarihe ölçüt dayatma yarışı başlıyor maalesef. Böylece, sol eğilimli tarih incelemecileri arasında örneğin eşitlikçi değerleri tarihe dayatan bir yazım biçimi sessiz sedasız yaygınlaşıyor. Bu son derece ciddi problemin altında tarihsel olanın sınıf mücadelesinin bir parçası olduğu yolundaki genel doğrunun **hiçbir** dolayına başvurmaksızın kabulü yatmakta. Aslında başka türlü söylemek gerekiyor. Mehring'in kolaycı olarak tanımlayacağı bir tarih yazımı seçtiği yönetime siyasetini bahane ediyor. Oysa sınıfsal perspektifin gözlük değil göz olduğunu ve istendiğinde takılıp istendiğinde çıkarılamayacağını unutmamak gerekmektedir. Mehring hem kolaycı hem de idealist tarih yazımlarının asla üstesinden gelemeyeceğini düşündüğü bir örneği; Kautsky'nin Thomas More üzerine olan incelemesini zikrederek tarihsel maddecilik dışında hiçbir yöntemin More kadar çağının çelişkilerini yansıtan, kimsenin kolayından gerici ya da ilerici olarak niteleyemeyeceği, bir yandan modern sosyalizmin öncüsü bir yandan da Katolik kilisesi azizi mertebesindeki bir figürü konu edinemeyeceğini söylüyor. Abdülhamit de bir köşede tarihsel maddeci araştırmacılarını bekliyor.

Son olarak yasak savar gibi kitap yayınlayan yayınevlerinden farklı olarak bilgilendirici dipnotlarıyla bu küçük eseri bir “eleştirel basım” (*edition critique*) olmaya yaklaştıran; Engels'in Mehring'e konuyla ilgili bir mektubunu ve Trotskiy'in Mehring'in ölümü üzerine yazdığı bir metni de basıma ekleme inceliğini gösteren Prinkipo Yayıncılık'a teşekkür etmek gerekiyor. En iyisi Mehring'in, Kautsky'nin Thomas More hakkındaki kitabına ilişkin söyledikleriyle bitirmek. Çünkü Kautsky'nin eseri için söyledikleri Mehring'in kendi eseri için de aynen geçerlidir: *Reform döneminin manevi güçleri hakkında Kautsky'nin ince kitabından öğrenilenler Ranke'nin beş ya da Janssen'in altı kalın ciltte, tarihin aynı dönemi hakkında tamamen karşıt “manevi ölçütler”le yazdıklarından kesinlikle daha fazladır. Bu yüzden Kautsky'nin yazıları bir sessizlik perdesi ile kuşatılmıştır. Çünkü günümüz burjuva biliminin “manevi ölçütler”inin talep ettiği şey budur”.*